

22ste jaargang

nummer 3

maart 1986

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

*Bij elke bijzondere handeling
gaat het denken aan het doen
vooraf. Bij het handelen van
klassen of massa's blijkt de
betekenis van het handelen
pas achteraf. Hier gaat de
daad vooraf aan het begrip.*

Theo Maassen

DAAD
EN
GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS
DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDRAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11, 8232 BD Lelystad
Postgiro 307695

NIETS BEGREPEN, NIETS HERROEPEN EN

TOTAAL NIETS GELEERD

Dat een samenleving alleen dán socialistisch kan worden genoemd, wanneer daarin de produktie n i e t geschiedt op basis van de loonarbeid, dat de loonarbeid het kapitaal vooropstelt, zoals omgekeerd het kapitaal de loonarbeid, dat is iets wat Marcus Bakker nimmer heeft geweten, of zo hij het ooit al geweten heeft, in elk geval volstrekt niet heeft begrepen. Vandaar dat men hem ooit zonder al te veel moeite heeft kunnen wijsmaken, dat in het land dat men de Sowjetunie pleegt te noemen het kapitalisme zou zijn opgeheven. Zijn desbetreffend geloof, slechts te vergelijken met het geloof, dat kindertjes door de oorvaar worden gebracht, heeft hij door de jaren heen behouden. Vanuit dat naieve geloof, wees hij iedere kritiek op het Russische kapitalisme of op kapitalisme naar Russisch model resoluut als kritiek op het 'kommunisme' em als boosaardig verzinsel van de westerse reaktie van de hand. Van de Russische heersende klasse en haar vertegenwoordigers in het Kremlin mocht geen kwaad woord worden gezegd. Er mocht zeker niet van worden gezegd, dat het om een heersende klasse ging.

Toen Chroestsjow op het 20ste Russische partijcongres een boekje open deed over Stalin - een boekje waarin veel minder stond dan ooit door kommunistische kritici was gezegd, en zelfs nog minder dan bolsjewistische kritici hadden opgemerkt en waarin natuurlijk helemaal niet viel te lezen dat Stalins daden konden worden verklaard uit het kapitalistisch karakter van de Russische maatschappij - toen weigerde Marcus Bakker eenvoudig te geloven, dat Chroestsjow zo'n kritisch geluid had laten horen. Hij geloofde het pas, toen hij het wel geloven m o e s t , dat wil zeggen nadat Engelse geestverwanten, die in Moskou 't 20ste partijcongres hadden bijgewoond, hem uit de droom hielpen.

Als de lezer soms mocht denken, dat Marcus Bakker derhalve door zijn Engelse vrienden genoodzaakt werd om zijn opvattingen te herzien, dan kent hij Marcus Bakker niet en dan heeft hij al evenmin die aflevering van het televisieprogramma 'Markant' gezien, waarin Marcus Bakker werd geïnter-

viewd. Marcus Bakker h o e f t zijn opvattingen niet te herzien, omdat er op die opvattingen volgens hem niets valt aan te merken, gezien de tijd waarin hij ze huldigde. Hij zei 't dan wel niet steeds met zoveel woorden, maar wat hij dan zei kwam er aan één stuk door op neer, dat zo hij thans wat genuanceerder en wat anders dacht, zijn gedachten van destijds toch volkomen juist waren. O zeker, Chroestsjow vertelde, dat Stalin destijds niet 'goed', doch integendeel 'slecht' was geweest 1). Dat had Bakker inmiddels wel begrepen. Maar het zou verkeerd zijn volgens hem, om te beweren, dat zij, die Stalin ten onrechte voor 'goed' hadden gehouden het dus bij het verkeerde eind hadden gehad. Dat mocht men niet beweren. Ze hadden het wel degelijk bij het goede eind gehad, gezien de omstandigheden van destijds.

Hongarije 1956? De Russische interventie? Tja, daar was Bakker het nu - dus achteraf - niet mee eens. Maar destijds was hij het er wel mee eens en terecht, zo verklaarde hij. Want - zo vertelde hij zijn interviewer - in de Hongaarse woelingen waren zowel binnen- als buitenlandse fascistten actief geweest. Vandaar dan ook, dat er in Boedapest door de woedende menigte 'joden' waren opgehangen aan bomen en lantaarnpalen, waarvan hij in Engeland destijds foto's had gezien. Een verkeerde mening over Hongarije destijds? Nee, géén verkeerde mening, zo betoogde Bakker, die niet uitlegde waarom hij nu dan anders dacht.

"De bewuste foto's zijn in Nederland nooit gepubliceerd", zo vertelde Bakker nog. De interviewer verzuimde Bakker te vragen waarom hij als toenmalig redakteur van *De Waarheid* die foto's niet mee naar Nederland had gebracht om ze hier als stuk van overtuiging in 't partijblad af te drukken. De interviewer verzuimde eveneens aan Bakker te vragen, waarom hij die foto's eigenlijk als 'bewijs' zag van deelname van binnen- en buitenlandse fascistten aan de Hongaarse gebeurtenissen. Omdat de gehangenen joden zouden zijn geweest? Kon Bakker dat dan aan de hand van die foto's, d.w.z. aan hun u i t e r l i j k zien? Wilde dat zeggen, dat Bakker het eens was met de nazi-anthropologen, die leerden, dat je iemands 'ras' (zoals de term luidde) aan uiterlijke kenmerken kon vaststellen?

Zoals gezegd, deze vragen werden Bakker niet gesteld. Het kwam in het interview al evenmin duidelijk uit de doeken, dat de Hongaarse arbeidersmassa's hun - alleszins begrijpelijke - woede hadden gekoeld op leden van de geheime bolsjewistische politie, de AVO. Wat wel heel duidelijk werd was dit, dat Bakker vond, dat hij zich ook ten opzichte van Hongarije en van de Hongaarse arbeiders niets te verwijten had. Hoe paradoxaal dat ook mag klinken, het kwam hierop neer, dat Bakker het misschien niet helemaal juist had gezien, maar dat hij niettemin destijds tóch gelijk had:

De interviewer ging op de kwestie van de Hongaarse arbeidersopstand niet verder in. Hij voelde Bakker inplaats daarvan aan de tand over 't beruchte leugenboekje over de CPN in oorlogstijd. In dat boekje, waarvan hij de auteur is, had hij toch maar de grofste laster rondgestrooid over par-

1) Het is natuurlijk even simpel als belachtelijk om over dit alles in termen van 'goed' of 'slecht' te spreken, wat ver verwijderd is van een werkelijke analyse. Dat we het doen spruit daaruit voort, dat er (niet door ons natuurlijk) inderdaad op die manier wordt gesproken en gedacht.

tijgenoten als Wagenaar en Gortzak 2). Bakker, die tot dusver op heldere wijze had geformuleerd, werd opeens mistig en wijdlopig. Hij hield een bijzonder onduidelijk en onzakelijk betoog en liep daarmee in een heel wijde boog om de kern van de kwestie heen. Het boekje was herroepen. Dat kon hij niet ontkennen. Maar omdat 't herroepen was, hoefde er eigenlijk geen aandacht aan te worden besteed, vond hij. Voor het overige kwamen zijn onzakelijke en verre van heldere verklaringen wederom hierop neer, dat de leugens die hij destijds had neergepend, natuurlijk géén leugens waren geweest, gezien de toenmalige omstandigheden. Kortom: het boekje mocht dan herroepen zijn, Bakker z e l f herriep niets.

De aflevering van 'Markant' waarin Marcus Bakker de hoofdrol vervulde liet overtuigend zien - iets wat de lezer van zijn boek *Wissels* trouwens al wel wist - dat hij bepaald niet de man is die bereid is om ruiterlijk zijn dwalingen of z'n schofterigheden te erkennen. Maar de uitzending toonde ook nog wat anders. Dit namelijk, dat Marcus Bakker gedurende de jaren dat hij voor de CPN in de Tweede Kamer heeft gezeten, zich een voortreffelijk parlementariër heeft getoond. Het één is trouwens niet met het ander in strijd, zoals men wel weet.

Narcus Bakker is jaren achtereen een sierraad van het parlement en sierraad van de burgerlijke democratie geweest. Het vroegere Tweede Kamerlid Schakel (van de ARP) noemde hem in die uitzending 'de beste parlementariër uit die periode' en wij zijn geneigd de heer Schakel daarin bij te vallen. Marcus Bakker muntte als parlamentslid uit door kennis van zaken, gevatheid, geestigheid en spreekvaardigheid. Archief-filmbeelden maakten dat nog eens bijzonder duidelijk. Maar sinds wanneer is een voortreffelijk Kamerlad ook een goede vertegenwoordiger van de arbeidersklasse?

Het interessantste deel van de hele uitzending was het moment waarop de heer Marcus Bakker te kennen gaf, dat hij, onder omstandigheden, de CPN best zou willen laten opgaan in de PvdA. Kennelijk beschouwde Marcus Bakker die PvdA als 'een socialistische partij', zoals ook de partij waartoe hij zelf behoort. Maar ook dat gezichtspunt is allesbehalve nieuw. Al in de jaren '20 - toen Moskou de partijen van de 3e Internationale de weg van het zogenaamde 'eenheidsfront' wees - had Wijnkoop 3) in de Tweede Kamer de heer Troelstra toegeroepen: "Wij beiden stoelen op dezelfde wortel des geloofs". Zo was het toen en zo is 't nu. Zowel de PvdA als de CPN (en andere 'linkse' partijen) verstaan onder 'socialisme' een produktiestelsel, waarbij de produktiemiddelen staatseigendom zijn geworden. Hun gemeenschappelijk 'geloof' is, dat een dergelijk stelsel 'socialistisch' inplaats van kapitalistisch zou zijn. Inmiddels heeft de geschiedenis ons wel wat anders geleerd. Maar onze lezers zullen 't ons wel niet willen tegenspreken, dat de geschiedenis voor Marcus Bakker alleen maar goed is om te vervalsen.

-
- 2) Dat zij die belasterd werden op hun beurt - 'in het partijbelang' - ook anderen verdacht gemaakt en belasterd hadden is iets dat Bakker natuurlijk allerminst vrijpleit.
 - 3) David Wijnkoop (1876-1941) was een der voormannen van de 'linker vleugel' in de SDAP en een van de oprichters van de SDP, die zich later CP(H) noemde. Voor die partij zat hij in de jaren '20 in de Tweede Kamer.

=====

E E N D R E N T S E V E E N A R B E I D E R B O E K S T A A F D E

Z ' N L E V E N S H E R I N N E R I N G E N

Harmen van Houten, *Anarchisme in Drenthe, Levensherinneringen van een veenarbeider*,
Uitgever: Ambo, 247 p., f 29,50.

Tijdens de pinksterdagen van 1913 bezocht de toen twaalfjarige Harmen van Houten uit Emmer-Cmpascuum zijn Friese grootmoeder (Friese beppe) in Haulerwijk. Ruim zeventig jaar later herinnerde hij zich nog ieder detail van dat bezoek:

"Toen het eten gedaan was, wilde oom Sjoerd me nog wat van Haulerwijk laten zien. Maar Beppe zei dat zij andere plannen had. Tante Jits keek vreemd op. 'Wot wol jo dan?' Een ogenblik later keek ze nog vreemder. Beppe haalde haar zilveren oorijzer met de gouden stiften voor de dag. Toen ze klaar was, zei ze tegen mij: 'Ga je mee?' Toen zei tante Jits: 'In godschristus naam, waar wil je naar toe?' Heel rustig zei beppe: 'Wij, Harmen en ik, gaan naar het kerkhof.' Wij wandelden op ons gemak naar 't kerkhof, dat maar een paar honderd meter ver was. Ze liep regelrecht naar een bijna vervelozige paal, maar wat erop stond was nog duidelijk te lezen: Harmen van Houten. Toen was me duidelijk waarom ze steeds Harmen had gezegd. Langzaam en duidelijk zei ze: 'Zo is je naam, Harmen, vergeet dat nooit. Dit is het graf van jouw pake 1), hier ligt hij al meer dan twintig jaar. Ieder jaar met Pinksteren kom ik hier. Als Jits zich bedacht had, had ze het kunnen wéten. Nou had ik me voorgenomen om jou mee te nemen, je lijkt op hem, net als Barteld.' Al was ik toen nog maar twaalf jaar, ik begreep donders goed dat er heel wat in haar omging, dat het voor haar een belangrijk moment was. Ik zei aarzelend: 'Maar pake heeft toch in de gevangenis gezeten?' 'Ja dat is waar, vaker dan één keer. Maar dat was altijd omdat hij opkwam voor mij en de kinderen, ook jouw heit 2). Toen wij trouwden, waren hij en zijn broer geen gemakkelijke heren, al waren ze van betere afkomst dan ik. Ze vochten nogal eens en stroopten. Daarom hebben mijn ouders mij voor hem gewaarschuwd. Maar hij zei maar steeds: 'Aaf, jij zult bij mij nooit honger lijden, dat zweer ik je. En verdomd, als je met me trouwt zul je nog eens 'n oorijzer dragen met gouden stiften.' Ik lachte daar om, het was toen in Haulerwijk allemaal armoede. Het is nog niet best, maar toen? Ze vraten bij de winterdag nog ratten en kraaien, alles vraten ze om levend de winter door te komen. Nou ja, en dan praten over een zilveren oorijzer met gouden stiften.' 'Werkte jij toen ook in het veen, beppe?' Zo 'n kleine vrouw... 'Ja natuurlijk, als er

1) pake: Fries voor grootvader.

2) heit: het Friese woord voor vader.

maar werk was. Maar jouw pake trok erop uit, niets was hem te zwaar of te ver. En bij strenge vorst ging hij het veld in om binten 3) te snijden, daar maakte hij dan dokken 4) van, die verkocht hij voor een kwartje per tweehonderd. Dat was weer twee dagen eten. Eten was er altijd. Waar het vandaan kwam wist ik soms ook niet. Maar jouw pake was altijd opstandig. Hij zei altijd: 'Als ik voor mijn gezin geen eten kan verdienen, haal ik het ergens vandaan waar genoeg is. Ik werk dag en nacht als er werk is. Waarom moesten de arbeiders die toch alles verboud, gezaaid en geoogst hebben, honger lijden? Waarom moeten die arbeiders in Haulerwijk in een hol in de grond leven?' Ja, dat zei hij toen al heel openlijk. Wij hoorden toen wel eens dat men het over socialisten had, die alles wilden delen.' 'Als die komen', zei hij, 'ben ik hun man'. Je oom Barteld is nu lid van de SDAP, en die praat haast net zo. Jij wordt ook zo', zei beppe. 'Daarom vertel ik je nu dit alles. Al zeggen ze nog zoveel slechts van je pake, hij heeft vaak in de gevangenis gezeten, en dan was er soms bijna geen eten. Maar ik heb me er altijd doorgeslagen, daar niet van. Het wier een troch en troch eerlijke beste kerel.'

'En je oorijzer, beppe?'

'Dat zie je toch', zei ze wat snibbig, 'die heb ik nou toch op. Ieder jaar als ik hier kom, draag ik hem.'

'Maar beppe, daar ziet pake toch niets van, die ligt daar toch onder de grond?'

'Nou ja, dot wiet ik nog sa seker net.'

'Maar Beppe, hoe kon pake zo'n zilveren oorijzer kopen als jul-lie geen geld genoeg hadden om eten te kopen?'

'Toen ik het ding zag, kon ik ook niet geloven dat het echt was. Eén jaar voor pake is overleden was hij, in de herfst, naar de klei geweest om te hooien. Toen kwam hij ermee thuis. Met een kwitantie om te bewijzen dat hij het echt in Leewarden gekocht had. Hij was bang dat ik zou denken dat hij het gestolen had. Vanaf de eerste dag van ons trouwen heeft hij gespaard, cent voor cent. 'Dat had ik je beloofd', zei hij. Zo was je pake. Maar ik heb het toen altijd weggestopt en durfde het niet te dragen.' We hebben een possje niets gezegd. Toen gingen we langzaam weg van dat graf...."

Dit uitvoerige citaat is ontleend aan de herinneringen, die de inmiddels 85-jarige Van Houten enige jaren geleden heeft geboekstaafd. De passage is karakteristiek voor de indringende, vaak ontroerende wijze waarop hij, veelal in uiterst kort bestek, personen en situaties tot leven weet te wekken. De aangehaalde regels beslaan nog niet ten volle twee bladzijden in zijn boek. Wie ze heeft gelezen kent z'n Friese pake en z'n Friese beppe, die wéét wat voor een man en wat voor een vrouw dat zijn geweest en die weet ook iets omtrent Harmen van Houten zelf. Hij weet bovendien het een en ander omtrent de sociale toestanden in Z.O. Friesland op

3) Binten: soort van riet.

4) Dokken, in dit geval dus van riet gemaakt, zijn (doorgaans) bossen stro, die tussen de kieren van de dakpannen worden gestoken om het dak beter dicht te maken.

het eind van de vorige eeuw, hij heeft kennis gemaakt met de sociale werkelijkheid van destijds, zoals die werd ervaren door hen, die er dagelijks mee te maken hadden.

De schrijver van *Anarchisme in Drenthe* schildert een milieu, of eigenlijk twee milieu's: dat van de Drentse veenarbeiders tussen de eeuwwisseling en het eind van de jaren '20, en dat van de Drentse groepen van *Vrije Socialisten*. Veel verschil tussen beide categorieën is er niet, omdat velen, zo niet de meesten der veenarbeiders tot die groepen behoorden of ermee sympathiseerden. Harmen van Houten spreekt niet over opvattingen of ideeën, of liever hij spreekt daarover niet op abstracte, niet op een theoretische manier; Ze komen wel aan bod, maar indirekt, via de door hem beschreven figuren. Dat zijn meestentijds arbeiders - zoals zijn leeftijdgenoten Ale van Veen en Rense Holtjer of zijn wat oudere vrienden Geert van Wijk of Lolke Bos - maar soms ook intellektuele voormannen van het anarchisme zoals bij voorbeeld Domela Nieuwenhuis en (destijds nog) Anton Constandse.

Domela zag en hoorde Harmen van Houten voor het eerst toen hij een jaar of negen was en 'de apostel der arbeiders' in Emmer Compasuum een spreekbeurt kwam vervullen. Met de veel jongere Constandse stond de schrijver later op zeer vertrouwelijke voet. Hij kende en noemt ook nog andere landelijke figuren uit de anarchistische beweging. Maar zij zijn in zijn relaas de figuren van het tweede plan. Op het eerste plan staan de veenarbeiders, waarvan er verscheidene met name worden genoemd, sommige met grote liefde en in zo levendige kleuren worden beschreven, dat de lezer het gevoel krijgt dat ze ook tot zijn kennissenkring behoren. Daarnaast worden de bladzijden van 't boek bevolkt door nog veel meer ongenoemde arbeiders, wier dagelijkse zorgen, wier dagelijkse misère, wier gevoels- en denkwereld nu eens tot in bijzonderheden, dan weer met enkele rake lijnen worden geschetst.

Anarchisme in Drenthe is een verhaal uit het arbeidersleven, dat door een arbeider zélf verteld wordt. Het is ook het verhaal van de opkomst en de gloriëtijd van de anarchistische beweging in deze uithoek van het land. En de schrijver laat zien hoe deze beweging op z'n retour raakt, wanneer eenmaal ook de vervening een aflopende zaak is en de veenarbeiders zich noodzaak zien uit Drente weg te trekken om elders werk te gaan zoeken.

De eerste helft van de jaren '20 is de tijd waarin de crisis al toeslaat in de veenstreken en de veenboeren de turf aan de straatstenen nog niet kwijt kunnen. Op een periode van loonsverhogingen - gedurende de eerste wereldoorlog - volgt er een van loonafbraak. Met twee grote stakingen (in 1921 en in 1925) trachten de arbeiders tevergeefs zich daartegen te verzetten. Na de staking van '21 wordt Van Houten mijnwerker in Limburg. Lang houdt hij het niet uit in de onderaardse schachten en gangen. Hij keert terug naar het veen, waar hij - anders dan velen van zijn lotgenoten - nog een tijdlang werken kan. Na de staking van '25 wordt hij eerst polderjongen en later schipper op een kolenboot. Acht jaar lang vaart hij, samen met vrouw en kind, regelmatig op en neer naar 't Roergebied. De desbetreffende perioden van zijn leven beschrijft hij al even levendig en boeiend als zijn Drentse jaren.

Van Houten is als schrijver een natuurtalent. Als schipper beleeft hij in Duitsland de laatste jaren van de republiek van Weimar en de eerste jaren van het zogenaamde Derde Rijk. Hij beschrijft de opkomst van 't fascisme zodanig, dat de toenmalige sfeer en de heersende, onbestemde vrees

voor het naderend onheil bijna tastbaar worden. Dat is ook in dit deel van zijn boek wederom het gevolg daarvan, dat het lot van de mensen hem bovenal ter harte gaat en dat het het werkelijke leven is, dat hij beschrijft. Daardoor heeft hij een bijdrage geleverd tot de geschiedenis van de samenleving en tot de geschiedenis van de arbeidersbeweging, van een kwaliteit zoals men die helaas veel te weinig aantreft.

C.B.

H O E I S H E T A N N O 1 9 8 6 I N N E D E R L A N D M E T

H E T S T A K I N G S R E C H T G E S T E L D ?

Bij al het telkens weer terugkerend gepraat over de zogenaamde rechtsstaat dreigt één ding maar al te zeer en regelmatig uit het oog te worden verloren. Dit namelijk, dat de maatschappij niet op de wetten of het recht berust, maar dat omgekeerd de wetten en het recht berusten op de maatschappij. Dit betekent niet alleen, dat de ene soort maatschappij niet hetzelfde recht en niet dezelfde wetten kent als een andere soort. Het betekent ook, dat binnen één en dezelfde soort samenleving, het recht en de wetten voortdurend moeten worden aangepast aan de zich binnen die samenleving voltrekkende veranderingen.

In veel gevallen levert die noodzakelijke aanpassing geen al te grote moeilijkheden op. Er zijn ook gevallen, waarin de wetgever zich voor een 'heksentoe' ziet geplaatst. Dat komt doordat de maatschappij waarin wij leven een klassenmaatschappij is. Evenals voorafgaande maatschappijvormen wordt zij gekenmerkt door klassenscheiding(en) en klassentegenstellingen. Aangezien de maatschappelijke ontwikkeling die scheidingen en tegenstellingen voortdurend vereenvoudigt heeft en nog steeds verder vereenvoudigt, wordt de werkelijkheid hoe langer hoe minder geweld aangedaan, indien men konstateert, dat in de tegenwoordige samenleving twee klassen tegenover elkaar staan: de arbeidersklasse en de bourgeoisie. Het recht in deze samenleving is - zoals ooit door een vooraanstaand Nederlands rechtsgeleerde als de in 1968 overleden Utrechtse hoogleraar Pompe werd erkend 1) - het recht van de bourgeois, het recht van de bezittende en heersende burgerij. De problemen die daaruit ontstaan worden groter naarmate de klassentegenstelling zich verdiept en zij doen zich vanzelfsprekend in alle scherpste voor zodra wetgever of rechter te maken krijgen met de regelrechte gevolgen van deze klassenscheiding. Vandaar, dat het stakingsrecht telkens en telkens weer zowel voor de wetgevende als voor de rechterlijke macht een struikelblok heeft gevormd. Dat is niet alleen hier te lande maar ook elders het geval geweest.

Het feit, dat het recht op de maatschappij berust, heeft tot gevolg

1) Aldus prof. dr. W.P.J. Pompe in zijn rede over *De persoon des daders in het strafrecht*, waarmee hij in 1928 't hoogleraarsambt aanvaardde.

dat veranderingen in de maatschappij aan veranderingen in 't recht voorafgaan, dat anders gezegd, de ontwikkeling van het recht achterloopt bij die van de samenleving. Wetswijzigingen vinden eerst plaats wanneer de tot dan toe bestaande wetten niet langer passen bij de maatschappelijke werkelijkheid.

In Nederland is héél lang een werkstaking - van juridisch standpunt - beschouwd als wanprestatie in de zin van de wet op de arbeids-overeenkomst. Omdat het werkelijke leven nu eenmaal sterker is dan de letter van een of ander wetboek, zijn stakers zelden of nooit op grond van wanprestatie vervolgd. De werkstaking werd, de desbetreffende wetsartikelen ten spijt, stilzwijgend beschouwd als een onvermijdelijk verschijnsel. Dat vormde voor de Hoge Raad geen beletsel om, niet langer dan vijftwintig jaar geleden, in een van zijn arresten de werkstaking nog eens nadrukkelijk als wanprestatie aan te merken.

Door dat arrest was iedere stilzwijgendheid ten aanzien van stakingen met een klap onmogelijk geworden. Dat betekende niet, dat stakers voortaan voor de rechter werden geslept, het betekende, dat men wakker schrok en inzag, dat de wijde kloof tussen de juridische theorie en de sociale praktijk diende te worden gedempt, althans overbrugd. Er kwam een ontwerp-stakingswet gereed en alles scheen erop te duiden, dat die weldra bij de Tweede Kamer zou worden ingediend. Nu we zowat een kwarteeuw verder zijn is het daar nog altijd niet van gekomen. Dat mag op 't eerste gezicht verwonderlijk schijnen, bij nadere beschouwing is het dat allerminst.

Zien wij het goed, dan is datgene wat de indiening van het genoemde wetsontwerp in de weg heeft gestaan, de maatschappelijke ontwikkeling zelf geweest. Weliswaar brak de ontwerp-stakingswet van 1969 met de ver van de realiteit verwijderde zienswijze, dat staking wanprestatie zou zijn, maar de werkelijkheid waarbij het ontwerp het recht probeerde aan te passen was op dat moment ook al weer achterhaald. En wel op een wijze, die maakte dat de wetgever - als we ons zo mogen uitdrukken - met de handen in het haar zat.

Het ontwerp-stakingswet van 1969 ging van de veronderstelling uit, dat werkstakingen door vakbonden worden uitgeroepen. Daarvan uitgaande, werden stakingen als rechtmatig erkend, wanneer alle reële middelen tot overleg tussen de bond en de werkgever(s) waren beproefd en vruchteloos waren gebleken. De details terzijde gelaten, kan worden gezegd, dat het ontworpen stakingsrecht een aantal voorwaarden bevatte, waaraan de vakbeweging diende te voldoen aler een van haar uitgaande stakingsoproep als volstrekt rechtmatig kon worden beschouwd. Een dergelijk uitgangspunt strookte in 1969 al even weinig met de werkelijkheid als het star vasthouden aan het idee dat staking wanprestatie zou zijn in de halve eeuw die er aan voorafging.

In het algemeen worden - zeker sinds de tweede wereldoorlog - stakingen niet door de vakbonden of door de vakbeweging uitgeroepen. Stakingen zijn óf volslagen 'wild', ofwel ze beginnen 'wild', maar worden vervolgens door de vakbeweging 'erkend', ofwel ze zijn slechts daarom officieel, omdat de vakbeweging aan de door haar leden uitgeoefende druk niet langer weerstand bieden kon. Dat laatste was bijvoorbeeld het geval - het is openlijk toegegeven - bij de recente staking van de vrachtwagenchauffeurs waarop we aanstonds nog zullen terugkomen. Een wetgever die ervan uitgaat, dat de vakbeweging de arbeidende klasse of een bepaalde groep arbeiders tot strijd tegen hun werkgever stimuleert, vaart een verkeerde

koers, die er onherroepelijk toe leidt, dat hij vroeg of laat op de klippen loopt.

Wie dat tot zijn schade en schande heeft ervaren is de vroegere Britse premier Edward Heath, die in het begin van de jaren '70 zijn 'Industrial Relations Act' door het parlement zag aangenomen, een wetgeving, die de vele stakingen zocht te beteugelen, door de vakbeweging aan banden te leggen. De wet bleef een dode letter. Zij werd weliswaar door de vakbeweging gerespecteerd, maar de arbeiders hadden er geen boodschap aan. Zij lieten Heath en heel de Britse heersende klasse blijken, dat zijn wet niet hun wet was, dat zij de burgerlijke rechtsnormen niet voor zichzelf van toepassing achtten.

Of het de bittere ervaringen met de Britse 'Industrial Relations Act' zijn geweest die gemaakt hebben, dat het stakingswetje van 1969 nooit bij het Nederlandse parlement is ingediend, weten we niet. Wat we wel weten is, dat men er bij 't Molengraaf Instituut in Utrecht, een instelling die zich met het bestuderen van juridische problemen bezig houdt, in 1969 van overtuigd was, dat degenen die voor de tekst van de stakingswet verantwoordelijk waren, voor de sociale betekenis van 'wilde' stakingen niet het geringste begrip hadden getoond en dat hun ontwerp op andere wijze maar minstens zo ver van de maatschappelijke werkelijkheid afstond als de opvatting dat werkstakingen met de artikelen over wanprestatie bestreden konden worden.

Het stakings-wetsontwerp van 1969 bleef in de la liggen. Waarom is er geen ander, beter bij de werkelijkheid van nu aangepast, ontwerp voor in de plaats gekomen? Omdat, geloven wij, men 't reilen en zeilen van de vakbeweging, die een instelling van de burgerlijke maatschappij is, wel via het burgerlijke recht kan regelen, niet echter handel en wandel van een klasse, die weliswaar deel van de burgerlijke samenleving uitmaakt, maar tot die burgerlijke samenleving in onverzoenlijke tegenstelling staat. Zij is een klasse, die zodra haar leden zelfstandig optreden, de grenzen van de burgerlijke rechtsorde doorbreekt. Voor haar heeft de burgerlijke wetgever géén passend recept, bij haar praktijk kan het burgerlijke recht niet worden aangepast.

Sinds 1969 heeft dientengevolge de Nederlandse rechter, wanneer hij met stakingen te maken kreeg, geen vonnis kunnen wijzen aan de hand van een stakingswet en geen vonnis meer willen wijzen aan de hand van de wet op de arbeidsovereenkomst. Wat de rechter vrijwel steeds gedaan heeft, dat is vonnis wijzen aan de hand van eerder gewezen vonnissen en hij heeft zich daarbij vrijwel altijd laten leiden door de grondgedachten van het nimmer tot wet verheven ontwerp. Een van die grondgedachten was, naast de opvatting dat alle onderhandelingsmogelijkheden moesten worden benut, dat werknemers, die gehoor geven aan een stakingsoproep, niet door individueel gerichte strafmaatregelen kunnen worden getroffen.

Deze situatie heeft veel kritiek uitgelokt. Ook de rechters zelf vonden het allermintst ideaal, dat 't stakingsrecht in Nederland tot een rechtersrecht was gedoemd inplaats van bij wet te zijn geregeld. Meer dan eens werd er van verscheidene kanten op gewezen, dat hierdoor de uniformiteit in het gedrag kwam, omdat de ene rechter nu eenmaal anders oordeelt en andere maatstaven hanteert dan een andere rechter, ook al volgen beide in grote lijnen de grondgedachten van het nimmer ingediende ontwerp.

De sinds jaar en dag bestaande kritiek is omgeslagen in heftig gekraak na het vonnis, dat de president van de rechtbank in Almelo heeft ge-

wezen in het kort geding, dat was aangespannen tegen een werkgever, die strafmaatregelen had genomen tegen twee chauffeurs vanwege hun betrokkenheid bij de wegblokkades in december j.l. De felle bewoordingen waarmee deze president de akties van de FNV-Vervoersbond en van de chauffeurs veroordeelde, het feit, dat hij van mening bleek, dat zij persoonlijk, verantwoordelijk waren voor de schade die aan derden - zowel hun werkgever als de overige weggebruikers - was berokkend, alsmede het feit, dat hij verklaarde, dat ontslag - zo het gegeven zou zijn - volkomen op z'n plaats zou zijn geweest, dat alles lokte protesten uit. Die protesten waren niet alleen van vakbondsfunctionarissen afkomstig, maar ook van diverse juristen.

Naar onze opvatting spruiten die protesten niet daaruit voort, dat de protesterenden over de wegblokkades zoveel anders dachten dan de Almelose rechter. 't Protest heeft een heel andere grond. Alle rechterlijke vonnissen omtrent stakingsakties onthielden zich tot dusverre uiterst zorgvuldig van morele oordelen. De rechters, te beginnen met mr. Stheeman en eindigend met mr. Baron van Harinxma thoe Slooten (die in december j.l. de aktie van de chauffeurs onwettig verklaarde) handhaven in ieder opzicht de schijn, dat het burgerlijke recht een *a l g e m e e n* recht is. Zij hoedden zich ervoor de taal van de heersende klasse te spreken. Wat men de rechter in Almelo kwalijk heeft genomen is niet, dat hij aan de kant van de patroons en van de gevestigde maatschappelijke orde stond, maar dat hij dat onverhopen heeft laten blijken.

Achteraf is aan het licht gekomen, dat de president van de Almelose rechtbank commissaris van een transportbedrijf was. Hij maakte zich daarmee niet schuldig aan iets ongeoorloofds. Nederlandse rechters mogen commissaris van één of meer ondernemingen zijn. Het lijkt er weliswaar op, dat hem wordt kwalijk genomen, dat hij belanghebbende was, in werkelijkheid neemt men het hem kwalijk, dat hij dat onverbloemd heeft getoond.

De tijd waarin wij leven blijkt hoe langer hoe meer een tijd, waarin de traditionele organisaties van de oude arbeidersbeweging hun greep op de arbeiders verliezen. Wettelijke regelingen te ontwerpen waarin met die organisaties rekening wordt gehouden en waarin aan hen een bepaalde functie wordt toegedacht verliest daarom hoe langer hoe meer z'n zin. Dat is het probleem waarvoor de wetgever zich ten aanzien van het stakingsrecht ziet gesteld. Maar juist dientengevolge krijgt de schijn van de onafhankelijke - dat wil zeggen boven de klassen tronende - rechter een groter gewicht dan ooit tevoren. Mr. H. van den Biesen in Almelo heeft met z'n vonnis die schijn zo niet helemaal het masker afgerukt, dan toch een zware dreun verkocht. Derhalve vallen zijn collega-juristen over hem heen, daarom heeft een toonaangevend dagblad als *NRC/Handelsblad* Almelo een 'juridische buitenplaats' genoemd en de rechtbankpresident aldaar 'onbehoorlijke borrelpraat' verweten. In dat verwijt ligt net precies datgene opgesloten wat we bedoelen: aan de borreltafel zullen de met toga en bef uitgedoste heren met mr. Van den Biesen instemmen en mogelijk wat gretig 't glas heffen met de oprechte wens, dat die lastige chauffeurs en andere, even lastige arbeiders eens mores wordt geleerd. Maar in de rechtszaal dienen hun acties onwettig te worden verklaard zonder dat men van dergelijke gevoelens ook maar iets laat blijken. Zonder stakingswet en met de voortdurende dreiging van zelfstandig arbeidersoptreden is de toestand waarachtig al moeilijk genoeg.

=====

S T A L I N W A S G E E N K O E L E S P E L E R O P H E T

S C H A A K B O R D V A N D E W E R E L D P O L I T I E K

Onlangs verdedigde een van onze vrienden, dat het in de zomer van 1939 gesloten verdrag tussen het Rusland van Stalin en het Duitsland van Hitler beschouwd moest worden als een soort van meesterzet van Stalin op het internationale politieke schaakbord. Hij zou er de Japanners de voet mee hebben dwars gezet. Zo de Japanners al gedroomd hadden van gebiedsuitbreiding ten koste van Rusland, die droom werd wreed verstoord, aldus de redenering, door 't feit, dat Stalin tengevolge van het Ribbentrop-Molotofpact de handen in het Verre Oosten vrij had gekregen en niet direkt bang behoefde te zijn voor een twee-fronten-oorlog. Dientengevolge zou Japan zijn imperialistische politiek ten koste van de Verenigde Staten hebben moeten voeren. De verrassingsaanval op de marinebasis te Pearl Harbor zou het direkte resultaat zijn geweest.

Een dergelijke redenering wijzen wij volledig af. Om diverse redenen. In de eerste plaats omdat naar onze overtuiging dergelijke slimmigheden in de buitenlandse politiek volstrekt geen rol spelen. De buitenlandse politiek van ieder land wordt gebiedend voorgeschreven door de binnenlandse situatie. Om één enkel recent en nog vers in het geheugen liggend voorbeeld te noemen: de oorlog om de Falcklandeilanden die Groot-Brittannië nog maar kort geleden tegen Argentinië voerde, brak niet uit om buitenlandse politieke redenen, maar omdat mevrouw Thatcher, op grond van de binnenlandse politieke situatie een militair succes en een uitbarsting van patriottische en chauvinistische gevoelens nodig had.

Wat Japan betreft: de oorlog met de Verenigde Staten werd door de Japanse heersende klasse zeker sinds 1927, misschien al sinds 1921 als noodzakelijk en onvermijdelijk beschouwd. Dat blijkt overduidelijk uit het memorandum voor de Japanse keizer dat minister-president baron Tanaka op het eind van de jaren '20 opstelde. Van een Molotof-Ribbentroppact was toen in de verste verte nog geen sprake.

Wat 't bolsjewistische Rusland betreft: zijn machthebbers werkten altijd al nauw met Duitsland samen en de bolsjewieken onderhielden altijd al betrekkingen met de nazi's. In de jaren '20 prezen Duitse bolsjewieken een nationaal-socialist als Leo Schlageter. Andere Duitse leninisten ontwikkelden het z.g. 'nationaal-bolsjewisme', waarvan Wolfheim en Lauffenberg de bekendste vertegenwoordigers waren. Nog vóór Hitlers machtsgreep werkten de KPD en de NSDAP broederlijk samen bij de Berlijnse verkeersstaking.

Het pact van Rusland met nazi-Duitsland was een logisch gevolg van de omstandigheid, dat nazi's en bolsjewieken weliswaar een verschillend jargon hadden, maar in wezen verwante systemen waren. Niet voor niets heeft een man als Otto Rühle al op een heel vroeg tijdstip het bolsjewisme als rood fascisme (in onderscheid van het bruine fascisme van Hitler of het zwarte fascisme van Mussolinie) gekarakteriseerd.

Er kan geen twijfel over bestaan, dat de pro-Duitse politiek van Rusland voor Moskou de natuurlijke en voor de hand liggende politiek was en volstrekt niet als een 'meesterzet' of een 'slimmigheidje' moet worden gezien. Stalin meende het eerlijk. De opheffing van de Komintern, de onderdrukking van anti-fascistische lektuur of anti-fascistische films en to-

neelstukken was allesbehalve een kwestie van 'taktiek'. En Stalin werd dan ook - zoals wijlen Anastas Mikojan onthuld heeft in zijn memoires - door de militaire inval van de nazi-troepen in juni 1941 volslagen verrast.

De oorlog van Hitler in Rusland dwong Moskou voor de eerste keer tot een anti-Duitse politiek, zogoed als die inval, voor wat Duitsland betreft, een breuk betekende met een politiek die Duitsland sinds de proklamatie van de republiek in 1918 ten opzichte van Rusland had gevoerd.

De heersende klasse van Duitsland zocht bij de bolsjewieken steun bij haar verzet tegen het - ook door Lenin bekritiseerde - verdrag van Versailles; de Duitse bolsjewieken (en óók de Russische) noemden Duitsland én Rusland 'de proletarische naties'.

=====

DE WERKELIJKHEIDSZIN VAN HANS PONT

Hans Pont, die nog niet zo lang geleden Wim Kok is opgevolgd als voorzitter van de FNV, heeft onlangs - in een rede voor de Vrije Universiteit in Amsterdam - onomwonden te kennen gegeven, dat 'de 36-urige werkweek zich eigenlijk niet leent voor een massaal arbeidsconflict', dat 'het een genante vertoning zou zijn als de cao-onderhandelingen op een clash 1) met de werkgevers zouden uitlopen' en dat de werkgevers hun verzet tegen de 36 uur maar moesten opgeven en samen met de vakbeweging de massale werkloosheid te lijf moesten gaan.

Het zal zonder meer duidelijk zijn, dat die vakbondsfunktionarissen wier taak het is met de werkgeversvertegenwoordigers over de cao's te onderhandelen, Ponts woorden niet in dank hebben afgenomen. Wanneer een generaal verklaart, dat er van een gevecht geen sprake kan zijn, dan staan de kapiteins, die tegenover hun troepen de mond vol hebben van 'dapperheid' en 'strijdvaardigheid' voor schut en dan hoeven zij er niet meer op te rekenen, dat de vijand voor hen zal retireren. Weet Pont dat niet? Natuurlijk weet hij dat zo goed als iedereen. Maar het punt is, dat hij de werkgevers niet als 'de vijand' ziet.

De rede van Pont heeft, zoals te verwachten viel, geleid tot uiteenlopende reacties uit de vakbeweging. Daar is in de allereerste plaats de reactie van FNV-woordvoerder J. Maat, een reactie dus uit de allernaaste kring van Pont zelf. Uit de woorden van de voorzitter moet, zo zei hij, niet worden begrepen, dat de vakcentrale het conflict over de 36 uur uit de weg zou gaan: 'We hebben geen voorkeur voor akties, maar als het nodig is zullen we niet dralen.' Over die verklaring kan men 't beste z'n schouders ophalen zonder er verder nog een woord aan vuil te maken. Zij lijkt als twee druppels water op de verklaringen die door de woordvoerder van het Witte Huis plegen te worden afgelegd, iedere keer dat de heer Reagan

1) Pont spreekt niet de taal van de gewone man of van de gewone arbeider, zoals men zal hebben bemerkt. Inplaats van het goed Nederlandse woord 'botsing' te gebruiken, praat hij Engels.

zich aan de zoveelste stommiteit schuldig maakt.

Dat ook de uitspraak van Pont als een 'stommiteit' moet worden opgevat, hebben diverse vakbondsbestuurders direkt of indirekt te kennen gegeven. Een funktionaris van de industriebond noemde Pons verklaring 'verkeerd getimed', een funktionaris van de voedingsbond noemde haar 'zeer onverstandig'. Andere vakbondsbestuurders karakteriseerden Pons rede als 'geen toonbeeld van taktisch inzicht'. Jan Schermer van de industriebond gaf te kennen, dat Pont 'de onderhandelaars voor de voeten heeft gelopen'. Wat bij dit alles opvalt is, dat er geen bestuurder is opgestaan om te verklaren, dat Pont het volstrekt bij het verkeerde eind heeft. Alle reacties komen hierop neer, dat de FNV-voorzitter groot gelijk heeft, maar dat hij beter had kunnen zwijgen.

Het duidelijkst werd dat gezegd door Pierre Bruls, de voorzitter van de dienstenbond van de FNV. Hij vond, dat Pont de situatie juist had beoordeeld ('We moeten reëel blijven'), maar hij vond het jammer, dat Pont van dat oordeel in het openbaar had blijk gegeven.

De merkwaardigste reactie - ook al weer een die verdacht veel weg had van de goedpraterij van de domheden van de een of andere 'autoriteit' - was afkomstig van een bestuurder van de vervoersbond. Dat Pons woorden nogal wat 'tumult' hebben veroorzaakt verklaarde hij uit de 'soms ietwat luchthartige manier van de voorzitter om met woorden te spelen...'. Wij durven te beweren, dat Pont niet met woorden, maar met de belangen van de arbeiders speelt. Overigens getuigt zijn verklaring van werkelijkheidszin, althans in zeker opzicht. Het mag waar zijn, dat de FNV, zoals de heer Maat gezegd heeft, de arbeidstijdverkortings niet laat zakken, er behoeft niet aan te worden getwijfeld, dat zij niet bereid is voor de 36-urige werkweek massaal ten strijde te trekken. Dat is de realiteit.

Van die realiteit zijn ook de werkgevers doordrongen. De heer Beemsterboer, die sprak namens het Verbond van Nederlandse Ondernemers, verklaarde aan een verslaggever van de *Volkskrant*, dat hij 't betoog van FNV-voorzitter Pont bepaald niet opvatte als 'een spel met woorden'. Volgens hem is het 'uitgesloten' dat er over de invoering van de 36 uur een groot arbeidskonflikt zal ontstaan. De woorden van Pont weerspiegelen volgens de heer Beemsterboer 'het toenemend realisme bij de vakbeweging'. 'Het denken in de FNV-top is veranderd', zo meende hij. 'De halsstarrige opstelling van enkele jaren terug is veranderd in een soepeler houding. Maar ook de achterban van de vakbeweging zit niet te springen om verdergaande arbeidstijdverkortings.... Er is weinig animo meer om voor de 36 uur de straat op te gaan....'.

Dat het denken in de FNV-top sterk veranderd zou zijn, dat de vakbeweging zich enkele jaren geleden weinig soepel zou hebben getoond, zoals de heer Beemsterboer meent, daar geloven wij niets van. Juist dezer dagen heeft men nog weer eens kunnen zien - aan wat er bij de Abva/Kabo is gebeurd - dat een gewijzigde houding van een vakbondstop niet het gevolg is van een verandering in het denken, maar voortspuit uit een onweerstaanbare druk van de achterban.

Afgezien hiervan heeft de heer Beemsterboer geen ongelijk met z'n bewering dat de achterban van de FNV niet om verdergaande arbeidstijdverkortings zit te springen. De reden is, dat de arbeidstijdverkortings die tot dusver, met gelijktijdige inlevering van loon, verwezenlijkt is, niet of nauwelijks tot uitbreiding van werkgelegenheid heeft geleid. Overal waar de 'inlevering' de ondernemers een vergroting van de winst heeft opgele-

verd, werd de verbeterde winstpositie gebruikt voor het investeren in machines. De invoering daarvan bracht niet meer arbeidsplaatsen met zich mee. Soms bleef het aantal arbeidsplaatsen gelijk, veelal onderging het nog een verdere daling.

Daarom: wanneer Pont betoogt dat de FNV niet aanstuurt op een konflikt terwille van de 36 uur, dan geeft hij blijk van openhartigheid en werkelijkheidszin, maar zodra hij daaraan toevoegt dat de werkgevers samen met de vakbeweging de massale werkloosheid te lijf moeten gaan, laat zijn werkelijkheidszin hem ten enenmale in de steek.

Ondernemers toonden zich altijd minder geneigd om 'werk te geven' dan om w i n s t te maken. Toen er sprake was van min of meer volledige werkgelegenheid en een krappe arbeidsmarkt, hoorde men uit hun mond telkens en telkens weer de verzuchting, dat de arbeidsmarkt minder krap zou moeten zijn en dat enige werkloosheid (d.w.z. de zichtbare aanwezigheid van een industrieel reserveleger) tot matiging van looneisen zou voeren en loonsverlagingen binnen hun bereik zou brengen. Dalende winsten in tijd van economische malaise stimuleren ondernemers allerminst tot uitbreiding van het aantal arbeiders. Ze streven allemaal naar aanschaffing van machines die met minder loonkosten méér produktie mogelijk maken.

Natuurlijk zijn diezelfde ondernemers warme voorstanders van 't inleveren van loon. Als de vakbeweging een dergelijk beleid voert en kán voeren door de illusie te wekken, dat daardoor de werkloosheid zal verminderen, vinden de ondernemers dat vanzelfsprekend uitstekend. Maar die illusie delen de ondernemers uiteraard niet en als zij het over 'inleveren' hebben, dan bedoelen ze inleveren zonder arbeidstijdverkorting, of arbeidstijdverkorting in perioden van slapete, en dan wél met loonkorting.

Ziehier de reden, dat werkgevers zich krachtig tegen de 36 uur verzetten en luide verklaren dat rendementsherstel en loonmatiging de beste pijlers zijn voor 'een verantwoord cao-beleid, dat tevens de rust in de bedrijven moet garanderen'.

Aan de bevordering van die rust, zo dienen de woorden van Pont te worden opgevat, wil de vakbeweging meewerken. Of de achterban daarin mee zal gaan, is natuurlijk de vraag. De arbeiders mogen weliswaar inderdaad niet om verdere arbeidstijdverkorting zitten te springen, ze zitten bepaald ook niet verlangend uit te zien naar rendementsverbetering door middel van nog verdere loonmatiging. Als de vakbeweging daar geen of te weinig oog voor mocht hebben, doen zich twee mogelijkheden voor: of wel de achterban noopt de top zich strijdbaar op te stellen, of wel de achterban gordt zich geheel zelfstandig tot de strijd. Aangezien dat laatste voor de vakbeweging een ernstige bedreiging vormt, valt daaruit het hartstochtelijk beroep van Pont op de werkgevers te verklaren. Zij moeten, zo redeneert hij, oog voor de positie van de vakbeweging hebben, omdat de vakbeweging juist voor hen een onmisbaar instituut is.

=====